

Velta Rūķe-Draviņa

DARBU IZLASE

Rīga 2017

Velta Rūķe-Draviņa. *Darbu izlase.* Sast. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2017. 800 + 16 lpp.

LETONIKA

Grāmata sagatavota un izdota ar Valsts pētījumu programmas „Letonika – Latvijas vēsture, valodas, kultūra, vērtības” finansiālu atbalstu, pamatojoties uz LU Latviešu valodas institūta 2016. gada 19. septembra Zinātniskās padomes sēdes lēmumu (protokols Nr. 2016/8)

Sastādītāja **Ilga Jansone**

Maketētāja **Gunita Arnava**

Uz 1. un 4. vāka – Rīgas un Stokholmas skati
Bilžu ielikumā – attēli no Daiņa Draviņa personīgā arhīva, kā arī
LU Latviešu valodas institūta un Latvijas Universitātes arhīva

ISBN 978-9984-742-86-1

© LU Latviešu valodas institūts

Velta Rūķe-Draviņa (1917–2003)

CEĻA VĀRDI VELTAS RŪĶES-DRAVIŅAS PIEVIŅAS KRĀJUMAM

Latviešu valoda pieder senajām un valodnieciskā ziņā intriģējošajām indoeiropiešu valodām, taču mūsdienu literārā valoda būtībā ir ļoti jauna, kas veidota pēdējo 150 gadu laikā, kopš jaunlatviešu Jura Alunāna, Ata Kronvalda, Krišjāņa Valdemāra, Krišjāņa Barona un mūsu pirmo mācīto filologu laikiem. Latviešu tauta uzlūko savu valodu par vienu no būtiskākajām nacionālās vērtībām, un valodnieku prestižs tautā, vismaz tās inteliģentākajā daļā, allaž bijis ļoti augsts.

Saprotama un augstu vērtējama ir LU Latviešu valodas institūta iedibinātā tradīcija – pētīt, godāt un aktualizēt aizgājušo paaudžu izcilākos valodniekus, mūsu valodas veidotājus un pētījumus. Aizsākums, protams, bija diženākā valodnieka Jāņa Endzelīna darbu izlases un savdabim veltīto atmiņu krājuma klajā laišana, kam sekoja daudzveidīgie izdevumi par latviešu zinātniskās valodniecības aizsācēju Kārli Mīlenbahu, tāpat Rūdolfam Grabim, Vallijai Dambei u. c. veltītās grāmatas. Nu kārta pienākusi profesorei Veltai Rūķei-Draviņai saistībā ar šīs savdabīgās zinātnieces simtgadi, kas aprit 2017. gada 25. janvārī.

Velta Rūķe-Draviņa bija viena no starptautiski atzītākajām latviešu valodniecēm, akadēmiķa Jāņa Endzelīna skolniecēm. Viņa beigusi Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes Baltu valodu nodaļu gadu pirms Latvijas pirmās republikas neatkarības zaudēšanas, jau studiju laikā aizsākot darbu Endzelīna izlolotajā Latviešu valodas krātuvē, par kuras pārziņi kļuva Latvijas likteņgriežu gados (1940–1941). Pēc pāris gadiem viņai bija jādodas trimdas gaitās uz Zviedriju.

Un tā Veltas Rūķe-Draviņas personiskajā un arī zinātniskajā biogrāfijā ienāk divi īpaši momenti. Pirmkārt, viņa bija pirmā Endzelīna skolniece baltoloģe, kas savu akadēmisko darbību izvērta ārpus Latvijas, pārnesa Endzelīna veidotās baltologu tradīcijas uz rietumzemēm. Tur, Zviedrijā, veidojās viņas pētnieciskā karjera, rosīgākā darbošanās akadēmiskajā jomā kā Lundas un Stokholmas Universitātes docētājai, vēlāk profesorei un Universitātes Slāvu un baltu valodas un literatūras katedras vadītājai. Kā Slāvu un baltu institūta vadītāja un Zviedrijas Karaliskās humanitāro zinātņu akadēmijas locekle viņa īstenoja starptautisko sadarbību, bija viena no Eiropas Baltijas konferenču organizētājām. Otrs īpašs moments – Velta Rūķe-Draviņa sāka veidot zinātnieku dzimtu, jo viņas darbība valodniecībā savijās ar viņas dzīvesbiedra Kārļa Draviņa ne mazāk nozīmīgajiem valodnieciskiem pētījumiem. Abu dzimtas turpinātājs zinātnē, gan pavisam citā nozarē, ir dēls profesors Dainis Draviņš, Lundas astronomu skolas veidotājs, kurš veicinājis arī Ventspils starptautiskā radioastronomijas centra VIRAC izveidošanu un starptautiskās reputācijas radīšanu.

Gan Velta Rūķe-Draviņa, gan Dainis Draviņš abi kļuva par Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju locekļiem. Starp citu, Velta Rūķe-Draviņa bija pati pirmā (starp 11 citiem), kuru Latvijas Zinātņu akadēmija ievēlēja par saviem ārzemju locekļiem jau 1990. gada jūnijā. Dainis Draviņš kļuva par Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju locekli 1992. gadā, bet 1998. gadā – arī par Latvijas Zinātņu akadēmijas Lielās medaļas ieguvēju. Velta Rūķe-Draviņa tajā pašā gadā (1998) pelnīti saņēmusi Latvijas Zinātņu akadēmijas Jāņa Endzelīna balvu. Un te nu jāpiezīmē, ka Velta Rūķe-Draviņa, arī ārzemēs strādādama, nekad nav zaudējusi savas garīgās saites ar Latviju. Iespēju robežās pat pirmsatkušņa gados viņa sekoja Jāņa Endzelīna un citu toreiz padomju Latvijas valodnieku (arī savu bijušo kolēģu) pētnieciskajai darbībai, kopš 70. gadiem privāti braukusi uz Latviju, arī tajos gados, kad šādi braucieni prāvai trimdas tautiešu daļai likās nevēlami. Atceros, jau tolaik viņa bija viesojusies mūsmājās, pie manas māsas docentes Maijas Sosāres, ar kuru viņu vienoja kopējas intereses par svešvalodu mācīšanu latviešu bērniem – profesores Rūķes-Draviņas interešu loks bija plašāks par valodniecību, tas iesniedzās arī pedagoģijā, latviešu un lietuvju literatūras analizē. Tāpat Kārlis Draviņš aktīvi korespondēja ar mūsu draugu medicīnas profesoru Kristapu Rudzīti. Šādi neformāli sakari vēlāk, jau pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, lielā mērā veicināja trimdas latviešu integrāciju Latvijas zinātnē, savstarpēju bagātināšanos un Rīgā strādājušo latviešu valodnieku devuma iekļaušanos baltu filoloģijas aprītē. Varbūt vēl pārāk maz detaļās zinām Veltas Rūķes-Draviņas devumu, jo galvenie darbi publicēti ārzemēs un bijuši Latvijā ne allaž pieejami.

Veltu Rūķi-Draviņu atceros kā cilvēku ar plašu un daudzpusīgu skatījumu zinātnē un dzīvē, kā talantīgu pētnieci, ar lielu atbildības sajūtu. Draviņiem bija reizē kritisks un konstruktīvs viedoklis par norisēm latviešu valodniecībā, par kolēģiem un cieņa un bijība pret valodniecības patriarhu profesoru Endzelīnu, kā to lasām abu interesantajos atmiņu stāstos. Professore bija korekta pret oponentu viedokļiem, toleranta, atvērta diskusijām, par ko varēju pārlicināties arī saskarē ar šo šarmanto un ļoti godīgo valodnieci Latvijas Zinātņu akadēmijā un arī Latvijas Zinātnieku savienībā, par kuras goda biedri viņu ievēlēja vienu no pirmajām. Manu Zinātņu akadēmijas prezidenta darba kabinetu greznoja Anšlava Egliša asēts izpostītās Vecrīgas skats diezgan makabrās noskaņās, ko man dāvāja Velta Rūķe-Draviņa.

Velta Rūķe-Draviņa atdusas dzimtajā Latvijā – Rīgā, Meža kapos. Tā bija atgriešanās pie dzimtās zemes un dzimtās valodas, no kuras viņa nekad nav bijusi šķirta.

Arī šis piemiņas krājums ir vēl viena paliekama liecība par Veltas Rūķes-Draviņas atgriešanos dzimtajā zemē, ne tikai baltu valodniecībā vien.

*Latvijas Zinātņu akadēmijas Senāta priekšsēdētājs,
Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents (1998–2004) Jānis Stradiņš*

SATURA RĀDĪTĀJS

Priekšvārds. <i>Ilga Jansone</i>	11
Veltas Rūķes-Draviņas dzīves gājums un devums valodniecībā. <i>Ilga Jansone</i>	13
Entstehung und Normierung der Lettischen Nationalsprache	19
Bībeles pirmie tulkojumi latviešu valodā	44
Valodas sākumi	52
‘Mama’ and ‘Papa’ in Child Language	68
The Development of Color and Numeral Systems in Young Children	78
The Acquisition of Syllable Intonations in „Tone Languages”: a Longitudinal Study of Latvian Children	90
The Process of Acquisition of Apical /r/ and Uvular /R/ in the Speech of Children	106
The Acquisition Process of Consonantal Clusters in the Child: Some Universal Rules?	116
Developing Ability in Young Children to Re-tell Stories	127
Zur Entstehung der Flexion in der Kindersprache. Ein Beitrag auf der Grundlage des Lettischen Sprachmaterials	135
The Emergence of Affirmation and Negation in Child Language. Some Universal and Language-Restricted Characteristics	152
Difficulties in Learning Personal and Possessive Pronouns by Young Children	166
Valoda – Didaktika – Dzeja. Cik daudz vārdu saprot septiņgadīgs lasītājs? <i>Maiga Brūvere, Velta Rūķe-Draviņa</i>	175
Dzimtā valoda emigrācijā	190
Bilingvisma problēmas	202
Zilbes intonāciju stabilitāte divu paaudžu laikā. Materiāli latviešu valodas intonāciju vēsturei	211
Lauthäufigkeit in der lettischen Schriftsprache	220
Die Veränderungen des Wortschatzes unter dem Einfluss der Morphologie	231
Lietuviešu un latviešu vārdu struktūra	234
On Numerals in Baltic and Slavic Languages	242

Verben auf <i>-ovāt</i> // <i>-avuot</i> im Lettischen und deren Verhältnis zu den slavischen Verben auf <i>-ovati</i>	259
Einige Beobachtungen über die Frauensprache in Lettland	265
Beitrag der lettischen Sprachwissenschaft	283
Latviešu izlokšņu pētīšanas darbs. 1918–1938	294
Višķu izlokšnes apraksts	312
Dažas piezīmes par kāzām Višķu un Jāsmuižas pagastā	346
Latgales izlokšņu grupējums	350
Kurzemes un Vidzemes libiskais apgabals	405
Latviešu valodas atlants	462
Über den lettischen Sprachatlas	494
Neues (dialektologisches) Material zu dem Lettisch-Deutschen Wörterbuch von Mühlenbach-Endzelin	503
Par Galgauskas izlokšnes leksiku	511
Dialektgeographische Unterschiede auf dem Gebiet der Wortbildung im Baltischen	516
Einige Probleme der Syntaxgeographie auf dem baltischen und slawischen Sprachgebiet	524
Die Untersuchungen der russischen Mundarten im Baltikum und ihre Bedeutung für die allgemeine Dialektologie	533
Izlokšnes latviešu literatūrā	544
Der lettische Gruss	559
Die Expansion der russischen Buchweizenbenennungen nach Westen	571
ON <i>Griķupeles</i>	593
Beloruss. <i>roiba</i> , Lett. <i>raibe</i>	595
Semantic Fields Covered by Compounds and Derivatives from Denotations of the „Arm” in Latvian	598
„Sāf, sāf, susa, vāg, vāg, slā”. Problems of Onomatopoeia	607
Vēlreiz par latviešu valodas „izteikām”	615
Komparationskonstruktionen im Deutschen und Schwedischen und ihre Entsprechungen im Polnischen, Lettischen und Litauischen. (Ein Beitrag zur konfrontativen Grammatik)	621
Frazeoloģismi Aspazijas lugā „Zaudētas tiesības”	628
„Hand”, „Arm” and „Finger” in Latvian and Swedish Phraseology: a Comparison	641
Die lettische Phraseologie im Vergleich mit zwei germanischen Sprachen – dem deutschen und dem schwedischen	654

Die spezifischen Schwierigkeiten bei der Arbeit am Lettisch-Schwedischen Wörterbuch	668
Ortsnamengebung unter soziologischem Blickwinkel	673
Some Typical Features in the Structure of Baltic Toponyms	679
Onomastische Modelle im baltischen Sprachraum	686
Die chronologischen Veränderungen der PN in einer Grosstadt	692
Personu vārdu izmaiņas romānos par Rīgu un Stokholmu	698
Ortsnamen bei dem lettischen Autor Rūdolfs Blaumanis unter soziologischem Gesichtspunkt	717
Vietu un personu vārdi Annas Brigaderes (1861–1933) darbos	726
Par personvārdiem Aspazijas lugās	737
Über einige altertümliche Konstruktionen in der slawischen und baltischen Volksdichtung	744
Gemeinsame Stilistische Züge in den litauischen, lettischen und estnischen Volksliedern	755
Die Sonne als Bezugspunkt für die Wahrnehmung und Einteilung des Raumes und der Zeit	760
Pārdomas par saules dainām	766
Poetic Symbols of Nature in Kalevala and in Latvian/Lithuanian Folksongs. „Oak-tree” and „cuckoo”	774
Folklora un literatūra skolnieku piemiņas albumos. <i>Zenta Ore,</i> <i>Velta Rūķe-Draviņa</i>	781

PRIEKŠVārds

Velta Rūķe-Draviņa bija viena no ievērojamākām 20. gadsimta baltistēm, kuras zinātniskās darbības sākumposms saistīts ar Latviju, bet tās turpinājums un ražīgākie darba gadi – ar Zviedriju. Velta Rūķe-Draviņa savā zinātniskajā darbībā vienmēr ir sekojusi Jāņa Endzelīna tradīcijām.

Sagaidot Veltas Rūķes-Draviņas simtgadi, Latvijas valodnieki velta viņai šo „Darbu izlasi”. To ievada biogrāfisks apraksts par viņas dzīvi un darbības virzieniem, kas papildināts ar attēlu ielikumu, kurā iekļautas gan fotogrāfijas, gan arī dzīves būtiskus notikumus apliecinošu dokumentu kopijas. „Darbu izlasē” nav iekļauta valodnieces bibliogrāfija, jo tās sastādīšana radīja grūtības, kas saistītas ar Veltas Rūķes-Draviņas publikāciju plašo ģeogrāfiju. Šis vēl ir nākotnes uzdevums.

Šajā darbu izlasē apkopots Veltas Rūķes-Draviņas daudzpusīgais zinātniskais mantojums – publicētie raksti par valodas un valodniecības vēstures, bērnu valodas, dialektoloģijas, onomastikas u. c. valodniecības jautājumiem. Diemžēl šajā „Darbu izlasē” ir iespējams iekļaut tikai nelielu daļu no Veltas Rūķes-Draviņas ārkārtīgi plašā un daudzpusīgā zinātniskā mantojuma.

Velta Rūķe-Draviņa ir pirmā, kas aizsākusi latviešu bērnu valodas pētījumus, novērojot un aprakstot gan savu bērnu, gan arī citu latviešu mazuļu valodu Zviedrijā. „Darbu izlasē” iekļauti raksti, kuros tiek analizēta valodas skaņu apguve agrīnā bērnībā, vārdu izvēle, valodas reproducēšanas prasmes un iemaņas, vārdu krājuma papildināšanas iespējas.

Jau 20. gadsimta 30. gadu beigās un 40. gadu pirmajā pusē, darbodamās Latviešu valodas krātuvē, Velta Rūķe-Draviņa pievērsās latviešu dialektoloģijai. Sekojot Augusta Bīlenšteina tradīcijai, viņa veica pētījumus par augšzemnieku dialekta latgaliskajām izloksnēm un lībiskā dialekta Kurzemes un Vidzemes izloksnēm un analīzes rezultātus, izmantojot izoglosu metodi, atspoguļā plašās publikācijās Filologu biedrības rakstos.

Vēl viena valodniecības joma, kurā Velta Rūķe-Draviņa ir ieminusi platu ceļu latviešu valodniecībā, ir rakstnieku valodas pētījumi. Ar lielu interesi var lasīt viņas rakstus par personvārdiem un vietvārdiem latviešu rakstnieku darbos (bieži salīdzinājumā ar Zviedrijas autoru darbiem), par frazeoloģismu izmantojumu dažāda perioda autoru darbos, par izloksnes vietu literatūrā u. tml.

Būdama daudzpusēja pētniece, Velta Rūķe-Draviņa pievērsusies arī valodniecības saskarzinātnēm – literatūrai un folkloristikai, rakstot gan par latviešu tautasdziesmu konstrukcijām un leksisko sastāvu, gan mūsu folkloras salīdzinājumu ar igauņu, lietuviešu, somu u. c. zemju folkloru, ieskaitot epus.

Šajā izlasē ir mēģināts atspoguļot Veltas Rūķes-Draviņas daudzpusīgo zinātnisko darbību visās jomās ar vismaz dažiem rakstiem. Pašsaprotami, ka „Darbu izlasē” nav ietvertas Veltas Rūķes-Draviņas monogrāfijas, kuru skaits pārsniedz desmit.

„Darbu izlasē” iekļautie darbi ir radušies ilgā laika posmā, sākot no pirmajiem darbiem 20. gs. pirmajā pusē, līdz pēdējiem rakstiem 20. gadsimta beigās. Nenoliedzami, tik ilgā laika posmā tapušie darbi ir bijuši pakļauti dažādām rakstības pārmaiņām Latvijā un ārpus tās robežām. Pirmajos rakstos, atbilstoši tā laika rakstības tradīcijai, sastopami arī burti *r* un *ch*, kā arī mūsdienu skatījumā īpatnais svešvārdu rakstījums, kas turpinās vismaz daļā pēc Otrā pasaules kara ārpus Latvijas publicēto rakstu. Dažos 20. gadsimta beigās publicētajos rakstos ienāk Latvijā tradicionālā ortogrāfija.

Lai saglabātu vēsturisko fonu, Veltas Rūķes-Draviņas „Darbu izlasē” pamatos ir saglabāta oriģinālrakstu ortogrāfija, veicot tikai nelielas izmaiņas. Piemēram, rakstos, kas publicēti ārpus Latvijas, kur acīmredzot nav bijušas pieejamas tipogrāfijas zīmes latviešu garo patskaņu apzīmējumiem, tādēļ izmantoti dažādi garuma apzīmējumi (ar ` vai ‘ virs patskaņa burta), šie patskaņu apzīmējumi nomainīti pret *ā*, *ē*, *ī*, *ū*. Nemainīgi atstāti patskaņu garuma apzīmējumi tikai tajos darbos respektīvi piemēros, kas rakstīti fonētiskajā transkripcijā. Labotas arī atsevišķas pārrakstīšanās kļūdas, piemēram, *demunitīvi* vietā rakstīts *deminutīvi* u. tml. Arī svešvalodās publicētajos tekstos labotas tikai iespieduma kļūdas, saglabājot autores rakstību. Tā piemēram, vācu valodā rakstītajos tekstos saglabāts rakstījums ar *ss*, nemainot to uz *ß*.

„Darbu izlases” veidošanā piedalījušies: Ilona Akmentiņa, Gunita Arnava, Anete Daina, Ilga Jansone, Anda Kārklīņa, Sintija Ķauķīte, Sanda Rapa.

Paldies Agrim Timuškam par vācu tekstu caurskatīšanu un rediģēšanu.

Paldies Dainim Draviņam par ieinteresētību un līdzdalību „Darbu izlases” tapšanā.

Sastādītāja

VELTA RŪĶES-DRAVIŅAS DZĪVES GĀJUMS UN DEVUMS VALODNIECĪBĀ

Velta Rūķe ir dzimusi 1917. gada 25. janvārī „Kauguru pagasta Gaidē, tiešos kaimiņos Mičkēnam, kur dzimis Jānis Endzelīns”¹. Diemžēl Gaide, kas mūsdienās jau atrastos Valmieras pilsētas teritorijā, nav saglabājusies, taču atmiņas palikušas – par skaisto apkārtni, iekopto dārzu, ceļu, kas vijās garām Mičkēnam. Bet tās ir vēlāku gadu atmiņas, jo jau 1917. gada rudenī ģimene devās bēgļu gaitās uz Krievijas iekšieni.

Velta Rūķe sākusi skolas gaitas 1924. gadā Rīgas pilsētas 12. pamatskolā, tās turpinājusi Rīgas pilsētas 2. ģimnāzijā, kuru beigusi 1934. gadā. Jau ģimnāzijas laikā nācies saskarties ar žurnālistikas un rediģēšanas noslēpumiem, jo skolā bijis savs literārais žurnāls „Urdziņa”, kuras redaktore bijusi arī Velta Rūķe. Jau tā paša 1934. gada rudenī viņa iestājās Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes Baltu filoloģijas nodaļā, kur piecarpus gados apguva ļoti daudzus studiju kursus, ko var iedalīt šādās grupās: 1) intensīva vairāku valodu mācīšanās (lietuviešu un senprūšu; senslāvu; vācu un angļu; grieķu un latīņu; sanskrits), 2) valodniecība (ievadkursi valodniecībā, fonētikā, baltu filoloģijā; latviešu un lietuviešu valodas zinātniskā gramatika, slāvu valodu salīdzināmā gramatika, indoeiropiešu valodu salīdzināmā gramatika, seminārs baltu valodās), 3) folkloristika un mitoloģija, 4) literatūras vēsture, 5) vēsture un estētika, 6) pedagogija. Tāpat studiju laikā valodniecības ievirzes studentiem bija jāiegūst praktiskās iemaņas vietvārdu un izlokšņu materiālu vākšanā, kā arī jāizstrādā studiju darbs. Par studiju darbu kļuva pētījums „Latgales izlokšņu grupējums”, kas vēlāk publicēts „Filologu Biedrības Rakstu” 19. sējumā. Par maģistra darbu tika ieskaitīts 1938. gadā godalgotais darbs indoeiropiešu valodu salīdzināmajā gramatikā.

Pēc studiju beigšanas Velta Rūķe „atstāta pie Latvijas Universitātes salīdzināmās valodniecības katedras gatavoties zinātniskai darbībai kopš 1939. g. 1. oktobra”². Doktora eksāmenu programma tika izstrādāta indoeiropiešu valodu salīdzināmajā gramatikā ar speciālu jautājumu (valodu ģeogrāfiju) pie Jāņa Endzelīna, sanskritā (pie J. Endzelīna), grieķu valodas vēsturiskajā gramatikā ar grieķu dialektoloģiju (pie Pētera Ķiķaukas) un latīņu valodas

¹ Rūķe-Draviņa, Velta. Atmiņas par Jāni Endzelīnu un studiju gadiem Latvijas Universitātē. *Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 171. lpp.

² 1939. gada 16. oktobrī izdota Latvijas Universitātes Personas apliecība Nr. 5504.

vēsturiskajā gramatikā (pie Ernesta Bleses).³ Līdztekus doktora studiju programmas apguvei Velta Rūķe bija arī J. Endzelīna asistente. Tā paša – 1939. gada – decembrī viņa sākusi strādāt arī Latviešu valodas krātuvē kā brīva līguma darbiniece. Ar pārtraukumiem Velta Rūķe strādājusi Latviešu valodas krātuvē līdz 1944. gada rudenim, ar 1940. gada 25. novembri (pēc traģiskās Alvila Augstkalna aiziešanas mūžībā) uz laiku uzņemoties arī Latviešu valodas krātuves pārziņas pienākumus. Latviešu valodas krātuvē viņas pienākumos ietilpa „Latviešu valodas dialektu atlanta” sagatavošanas priekšdarbi, kā arī latviešu valodas pareizrakstības vārdnīcas izstrāde. 1942. gadā iznāca Veltas Rūķes-Draviņas sastādītā „Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca” (J. Endzelīna redakcijā), kas 1944. gadā tika pārstrādāta un izdota no jauna. Kā neatkarīgajā Latvijas Republikā izdotā vārdnīca tā tiek uzskatīta par pareizrakstības paraugu trimdas latviešu vidū. Pēc Aijas Priedītes informācijas, 1947. gadā tā nāk klajā Fišbahā (Vācijā) un divas reizes Vangenē (Vācijā). Bez autorības norādēm vārdnīca tiek pārpublicēta Amerikas Savienotajās Valstīs 1956., 1960., 1966., 1972., 1976., 1980., 1984. un 1987. gadā.⁴

1944. gads iezīmē būtisku pavērsienu Veltas Rūķes dzīvē – 1. jūnijā viņa salaulājas ar valodas un literatūras vēsturnieku un dialektologu Kārli Draviņu, bet jau rudenī dodas bēgļu gaitās uz Zviedriju.

Jau 1948. gadā Velta Rūķe-Draviņa kļūst par baltu valodu lektori Lundas Universitātē, bet no 1959. līdz 1969. gadam ieņem docentes amatu baltu-slāvu valodniecībā. 1959. gadā viņa Stokholmas Universitātē aizstāv doktora disertāciju *Diminutive im Lettischen*. Šis 408 lappušu apjomīgais pētījums veltīts autores mātei. Disertācijas priekšvārdā Velta Rūķe-Draviņa veltī sirsnīgus pateicības vārdus akadēmiķim Jānim Endzelīnam Rīgā un iezīmē savu plašo skatījumu uz valodu pētniecības darbu. Deminutīvu lietojums pētījumā ir aplūkots gan diahroniskajā, gan semantiskajā, gan ģeogrāfiskajā aspektā, kā arī no dialektoloģijas un morfoloģijas viedokļa. Ir pievērsta uzmanība pat deminutīvu izmantošanai literatūrā.

1969. gadā Velta Rūķe-Draviņa iegūst profesores nosaukumu un amatu vispārējā valodniecībā Stokholmas Universitātē. 1970. gadā tur tiek izveidota Baltu valodu katedra un profesore Velta Rūķe-Draviņa kļūst par tās vadītāju. Beidzot bija panākts iecerētais mērķis un baltu valodas varēja nest tālāk pasaulē.

Kā norāda Aija Priedīte, Veltai Rūķei-Draviņai bija jāiegulda liels darbs studentu mācību plānu izstrādē. Neilgā laikā viņai izdevās ap sevi sapulcināt kuplu klausītāju pulku. Studenti bija kolēģi no studiju laikiem Latvijā,

³ Rūķe-Draviņa, Velta. Atmiņas par Jāni Endzelīnu un studiju gadiem Latvijas Universitātē. *Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 207. lpp.

⁴ Priedīte, Aija. Velta Rūķe-Draviņa. *100 Latvijas sievietes kultūrā un politikā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 382. lpp.

cilvēki, kuri alka runāt koptā latviešu valodā, trimdas otrā un trešā paaudze, kas pārdzīvoja lingvistisku un kulturālu krīzi, dzīvojot svešā vidē. Daudzi, īpaši jaunās paaudzes pārstāvji, kas domāja, ka labi zina latviešu valodu un viegli varēs papildināt savas zināšanas, piedzīvoja vilšanos. Pie Veltas Rūķes-Draviņas par „skaistām acīm” eksāmenu nevarēja nokārtot. Professore pilnībā iekļāvās Zviedrijas studiju sistēmā, kur studenti vērtējumu saņem atbilstoši zināšanām. Stokholmas Universitātē profesore ir sagatavojusi vairākus doktorantus, kā arī atbalstījusi zinātniekus no visas pasaules, kuri interesējušies par baltu valodām. Latviešu valodas studijas pie Veltas Rūķes-Draviņas ir beiguši daudzi Zviedrijā un citās zemēs dzīvojošie latvieši. Tiem visiem studēt savu dzimto valodu kā oficiālu priekšmetu universitātē nozīmēja ne tikai iegūt akadēmisku izglītību, bet arī dziļāk izprast latviskumu un nostiprināt latvisko identitāti.⁵

Veltai Rūķei-Draviņai Latvijas Universitātē un darbs kopā ar Jāni Endzelīnu bija licis ļoti stiprus pamatus baltu valodās un vispārīgajā valodniecībā. Zviedrijā zinātniecei pavērās plašas iespējas. Viņa iekļāvās jaunākajās lingvistikas jomās, kā arī lasīja referātus starptautiskās konferencēs, līdz ar to arī latviešu valodai paverot durvis uz pasauli.

Valodnieces darba lauks ir ļoti plašs – latviešu valodas dialektoloģija, frazeoloģija, vēsturiski salīdzināmā valodniecība, latviešu literārās valodas vēsture, bērnu valodas izpēte, rakstnieku valodas analīze u. c.

Dialektoloģija ir viena no valodniecības nozarēm, kas kā košs daudzkrāsains pavediens caurvij visu Veltas Rūķes-Draviņas zinātnisko darbību. Jau viņas pirmās publikācijas ir veltītas izloksnēm, to izpētes veicināšanai. 1939. gadā izdevumā „Ceļi” publicēts raksts „Latviešu izlokšņu pētīšanas darbs 1918–1938”, kurā iezīmēta arī nepieciešamība iesaistīt izlokšņu materiālu vākšanā vairāk darbinieku. Šā darba veicināšanai viņa 1940. gadā izdod „Programmu izlokšņu aprakstiem”, ietverot tajā jautājumus par fonētiku, morfoloģiju, sintaksi un vārdu krājumu. Pati viņa ir publicējusi savam dzimtajam novadam tālo Višķu izloksnes aprakstu (1939) un (kopā ar Alvilu Klēbahu-Kalnieti) Galgauskas izloksnes aprakstu (1996). Kopā ar dzīvesbiedru Kārli Draviņu publicēts viņa dzimtās Stendes izloksnes apraksts vācu valodā (4 daļās; 1955–1962).

Bez atsevišķu izlokšņu aprakstu veidošanas Veltas Rūķes-Draviņas uzmanības lokā bijuši arī areālās lingvistikas jeb ģeolingvistikas pētījumi. Viņa publicējusi divus plašus rakstus, kuros analizējusi un ar izoglosu metodi kartēs atspoguļojusi divu dialektu fonētiskās un morfoloģiskās parādības. Pirmais raksts – „Latgales izlokšņu grupējums” – publicēts 1939. gadā „Filologu Biedrības Rakstos”, otrs – „Kurzemes un Vidzemes lībiskais apgabals” – nāk klajā gadu vēlāk tai pašā izdevumā. Pateicoties izoglosu metodei, Veltai Rūķei-Draviņai ir izdevies nošķirt Latgalē trīs izlokšņu grupas – ziemeļu

⁵ Priedīte, Aija. Velta Rūķe-Draviņa. *100 Latvijas sievietes kultūrā un politikā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 383.–384. lpp.

grupu, dienvidrietumu grupu un Austrumlatgales grupu. Savukārt pētījumā par lībiskajām izloksnēm viņa secina, ka Ziemeļkurzemes izloksņu grupējumā atšķiras Engures apvidus, kas piekļaujas Rietumvidzemes izloksnēm. Valodnieces uzmanības lokā allaž ir bijusi „Latviešu valodas dialektu atlanta” ideja, par to var lasīt trimdas izdevumos 1947., 1954. un 1966. gadā. Arī viesošanās reizēs Latvijā viņa ir izrādījusi lielu interesi par „Latviešu valodas dialektu atlanta” tapšanas gaitu.

Paralēli izloksņu materiālu publicēšanai viņa pievērsusies arī onomasitikai – vietvārdu un personvārdu izpētei. Ievērojamākais publicētais darbs ir monogrāfija par dzimtās Kauguru apkārtnes vietvārdiem *Place Names in Kauguri County, Latvia* (1971).

Plašākais darbs, kas dod pārskatu par latviešu valodas vēsturi 400 gadu gaitā un vērtē mūsu valodas attīstības tendences, ir Veltas Rūķes–Draviņas monogrāfija *The Standardization Process in Latvian: 16th Century to the Present* (1977). Autore latviešu valodas parādības saista ar tautas vēsturiskiem apstākļiem, aplūko tās attīstībā un funkcionālā skatījumā, ne tikai atsevišķo formu uzskaitījumā. Valodniece spējusi saglabāt objektīvu skatījumu uz latviešu valodas pārmaiņām 20. gadsimta otrajā pusē, kad Latvijā valdija okupācijas vara un latviešu valodnieku galvenais uzdevums bija nosargāt latviešu valodu pret pārkrievošanās mēģinājumiem.

Līdztekus tradicionālajām valodniecības nozarēm Velta Rūķe–Draviņa pievērsās arī jaunākiem virzieniem. Pēc dēla (1949) un meitas (1956) piedzimšanas viņa pētīja bērnu valodas attīstību, ievērojot arī apkārtējo valodas situāciju. Bez daudzajiem zinātniskajiem rakstiem žurnālos un konferenču ziņojumu krājumos tika publicēti arī monogrāfiski pētījumi, piemēram, *Zur Sprachentwicklung bei Kleinkindern* (1963), „No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem” (1982), kuros bērnu valoda analizēta no fonētikas, morfoloģijas, sintakses un leksikas apguves viedokļa, kā arī sociolingvistiskā un psiholingvistiskā aspektā.

1954. gadā Velta Rūķe–Draviņa sāka pievērsties bilingvisma un – it īpaši – pirmsskolas vecuma bērnu daudzvalodības problēmu izpētei. Pētījumi apkopoti grāmatā *Språk i kontakt* („Valodas saskarē”; 1969), kur viņa aplūko tādas tēmas kā auklīšu valoda, leksēmu „mamma” un „tētis” lietošana agrīnā vecumā, krāsu un skaitļu apguve, vārdu krājuma daudzveidība u. tml.

Paralēli bērnu valodas pētījumiem Veltas Rūķes–Draviņas uzmanības lokā ir arī sieviešu valodas analīze. Viņa ir viena no pirmajām, kas publicējusi savus novērojumus par sieviešu valodu Latvijā (1952) un deminutīvu izmantošanu sieviešu runā (1959).

20. gadsimta 70. un 80. gados valodnieki sāka pievērst īpašu uzmanību frazeoloģijai. Velta Rūķe–Draviņa šīs valodas jomas pētniecībā iesaistīja arī savus studentus. Kopā ar studentiem tapa frazeoloģismu krājums „Vārds īstā vietā” (1974), to veidojot izlasīti un izvērtēti daudzu autoru darbi. Analizējot latviešu rakstnieku (Aspazijas, brāļu Kaudzīšu, Kārļa Ieviņa u. c.) lieto-

tos frazeoloģismus, tika izcelti arī to avoti – Bībele un tautas valoda. Velta Rūķe-Draviņa iesaistījās arī diskusijā par jēdziena *frazeoloģisms* lietošanu, oponentot Edītei Hauzenbergai-Šturmai, kura vēlējās saglabāt citus jēdziena sinonīmus.

Velta Rūķe-Draviņa pievērsusies arī tādām starpdisciplinārām nozarēm kā žestu valoda un sasveicināšanās (1960), kurā vērojama sasaiste ar klasisko valodniecību, sociolingvistiku, etnolingvistiku un psiholingvistiku.

Pētījumu starpdisciplināritāte izpaužas arī Veltas Rūķe-Draviņas latviešu folkloras un literatūrzinātnes pētījumos. Zinātniece pētījusi gan tautasdziesmu valodas formas un stilu, gan semantiku, gan arī to sasaisti ar moderno dzeju. Īpašu uzmanību Velta Rūķe-Draviņa pievērsusi dažādiem individuāliem elementiem tautasdziesmās, piemēram, kustību un žestu attēlojumam. Latviešu tautasdziesmas viņa salīdzinājusi arī ar lietuviešu tautasdziesmām un igauņu eposu „Kalevala”.

Lielu darbu folkloristikā Velta Rūķe-Draviņa ir veikusi, apkopojot Jāņu aprakstus latviešu rakstnieku darbos un dzejā, kas publicēti krājumā „Jāņi latviešu literatūrā” (1978). Pēc Aijas Priedītes ieskatiem, šī literārajos darbos sastopamo Jāņu aprakstu izlase ir neatsverams ieguldījums latviešu kultūras vēsturē. Tajā atklājas ne tikai tas, cik atšķirīgi dažādos novados un ģimenēs svin Jāņus, kādas tradīcijas saglabājušās un kā izplatītas Latvijā, kādi ir Jāņu svinību elementu apzīmējumi dažādos novados, bet arī Jāņu politiskā nozīme. Interesanta ir arī zinātnieces norāde, ka Jāņu atspoguļošanu literatūrā ir veicinājusi preses tradīcija pirms šiem svētkiem ievietot dažādus to svinēšanas aprakstus, dzejoļus, padomus utt. Arī šī norāde var rosināt tālāku izpēti darbu.⁶

Arī Veltas Rūķe-Draviņas kultūrvēsturiskie pētījumi ir izraisījuši lielu interesi gan viņas studentos, gan trimdas latviešu sabiedrībā, rosinot studentus pievērsties šai izpēti jomai un pierakstīt vēl saglabājušos informāciju par kultūrvēsturiskajām norisēm pagātnē, kā arī 20. gadsimtā Latvijā un trimdā.

Jau no ģimnāzijas laikiem, kad Velta Rūķe-Draviņa aktīvi iesaistījās skolēnu literārā žurnāla „Urdziņa” izveidē, viņa saglabājusi interesi par notiekošo gan valodniecībā, gan literatūrā, folklorā, kultūrvēsturē, centusies ar savu ieguldījumu bagātināt līdzgaitnieku zināšanas publiskās lekcijās un populārzinātniskos izdevumos.

Velta Rūķe-Draviņa bija 1929. gadā dibinātās LU filoloģijas un filozofijas studentu akadēmiskās organizācijas „Ramave” aktīva biedre. Viņa publicējās organizācijas izdevumā „Ceļi”, kā arī rediģēja to. Kā atceras Aija Priedīte, būdama Stokholmas Universitātes profesore, Velta Rūķe-Draviņa uz „Ramaves” saietiem, kurus vienmēr ievadīja kāds zinātnisks referāts un pārrunas, aicināja visus, kas interesējās par latviešu valodu un kultūru.

⁶ Priedīte, Aija. Velta Rūķe-Draviņa. *100 Latvijas sievietes kultūrā un politikā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 385. lpp.

Profesores vadītā katedra, viņas māja un „Ramaves” saieti ilgus gadus bija Zviedrijā dzīvojošo latviešu valodas un kultūras veicināšanas saliņas. Ikviens Veltas Rūķes-Draviņas kādreizējais students vienmēr atcerēsies, ka profesore nekad nav liegusi padomu un nav taupījusi savu laiku, lai kaut ko izskaidrotu vai pārrunātu saistībā ar latviešu valodu un kultūru. Kā dāsna latvju sētas saimniece Velta Rūķe-Draviņa studentu saietos cienājusi ar pašas ceptu plātsmaizi un pīrādziņiem.⁷

Ilgus gadus Velta Rūķe-Draviņa ir bijusi Stokholmā izdotās „Raiņa un Aspazijas gadagrāmatas” redaktore (1967–1976) un galvenā redaktore (1976–1981). No 1982. līdz 1990. gadam viņa izdeva literāro gadagrāmatu „Zari”.

Velta Rūķe-Draviņa ir izcila, starptautiski atzīta valodniece, kuras devumu ir novērtējusi zinātnieku sabiedrība gan Latvijā, gan viņas trimdas zemē Zviedrijā. Kopš 1980. gada viņa bija Zviedrijas Karaliskās humanitāro zinātņu akadēmijas locekle, kur viņa ir atbalstījusi daudzus baltu valodu studentus. 1990. gadā Velta Rūķe-Draviņa tika ievēlēta par pārveidotās Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju locekli, bet 1998. gadā saņēma Latvijas Zinātņu akadēmijas Jāņa Endzelīna balvu. 1996. gadā viņa tika apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni.

Veltas Rūķes-Draviņas mūžs noslēdzās 2003. gada 7. maijā Stokholmā, bet viņa atdusas blakus vecākiem Meža kapos Rīgā.

Veltas Rūķes-Draviņas dzīves ceļš ir noslēdzies, taču viņas un vīra Kārļa Draviņa dzimta un dzimtas saikne ar Latviju turpinās ar dēlu astrofiziķi Daini Draviņu, kas arī ir Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis, meitu arhitekti Sarmu Zemīti un mazbērniem.

Ilga Jansone

⁷ Turpat, 387. lpp.